

ПРИНЦИПИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЕННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Крет Ю. М.

Метою статті є визначення системи принципів фінансово-правового захисту військовослужбовців, як правової підстави державного фінансування особливих соціальних прав військовослужбовців у період воєнного стану в Україні. Визначено, що фінансово-правовий захист військовослужбовців, як система фінансово-правових відносин, складається в наслідок забезпечення соціальних прав військовослужбовців і повинна спиратися на правові засади, які розкривають фінансову діяльність держави в сфері розподілу та використання державних видатків, а також на постулати соціальної політики держави.

Наголошено, що правові канони забезпечення військовослужбовців, слід розглядати, як законодавчі засади фінансування системи матеріальних заходів - пільг, компенсацій, гарантій, які у складних обставинах виконання професійних обов'язків надають допомогу у відновленні порушених функцій організму, забезпечують психологічну, фізичну, моральну підтримку.

З'ясовано сутність фінансово-правових принципів, принципів бюджетного права, права соціального забезпечення та принципів бюджетного фінансування видатків, як правової та економічної основи забезпечення стабільного та ефективного фінансування державних програм соціального захисту. Встановлена недосконалість фінансування соціальних прав військовослужбовців, що пов'язано, як з обсягом публічних фінансових ресурсів в країні, так і з розподілом та використанням бюджетних коштів, як стадії бюджетного процесу, що забезпечує ефективний захист матеріальних прав громадян, зокрема і військовослужбовців.

Доведено, що в умовах воєнного стану виконання державою фінансових зобов'язань щодо військовослужбовців - є запорукою оборонного успіху країни. Пропонується система принципів фінансово-правового захисту військовослужбовців, яка спираючись на конституційні права громадян, забезпечує фінансування особливих прав захисників вітчизни. Зазначено, що впровадження актуальних новел у фінансове законодавство є гарантією законності та стабільності

виконання державою соціальної функції, що забезпечить реалізацію прав військовослужбовців на фінансово-правовий захист.

Ключові слова: фінансово-правові принципи; принципи бюджетного права; принципи бюджетного фінансування; видатки бюджету, соціальний захист.

Kret Yu. M. Principles of financial and legal protection of military personnel under the conditions of martial state in Ukraine

The purpose of the article is to define the system of principles of financial and legal protection of military personnel, as a legal basis for state funding of special social rights of military personnel during the period of martial law in Ukraine. It was determined that the financial and legal protection of military personnel, as a system of financial and legal relations, is a consequence of ensuring the social rights of military personnel and should be based on the legal principles that reveal the financial activity of the state in the field of distribution and use of public expenditures, as well as on the postulates of the social policy of the state.

It was emphasized that the legal canons of providing for military personnel should be considered as the legislative basis for financing the system of material measures - benefits, compensations, guarantees, which in difficult circumstances of the performance of professional duties provide assistance in the restoration of impaired body functions, provide psychological, physical, and moral support.

The essence of financial and legal principles, principles of budgetary law, social security law, and principles of budgetary financing of expenditures, as a legal and economic basis for ensuring stable and effective financing of state social protection programs, is clarified. The imperfection of financing the social rights of military personnel has been established, which is related both to the amount of public financial resources in the country, and to the distribution and use of budget funds, as a stage of the budget process, which ensures effective protection of the material rights of citizens, in particular, military personnel.

It has been proven that in the conditions of martial law, the state's fulfillment of financial obligations to military personnel is a guarantee of the country's defense

success. A system of principles of financial and legal protection of military personnel is proposed, which, based on the constitutional rights of citizens, provides funding for the special rights of defenders of the homeland. It is noted that the introduction of current amendments to the financial legislation is a guarantee of the legality and stability of the state's performance of social functions, which will ensure the realization of the rights of military personnel to financial and legal protection.

Key words: *financial and legal principles; principles of budgetary law; principles of budget financing; budget expenditures, social protection.*

Постановка проблеми та її актуальність. Актуальність визначення принципів фінансово-правового захисту військовослужбовців обумовлена потребою встановлення правових канонів фінансування матеріальних та соціальних прав військовослужбовців, що націлені на проведення системи заходів потрібних для відновлення порушених функцій організму у складних обставинах виконання професійних обов'язків. Відповідно Закону «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (Закон № 2011), для військовослужбовців встановлені види особливих соціальних прав військовослужбовців, а саме пільги, гарантій та компенсації, які і потребують відповідної фінансової визначеності [1]. Оскільки чинним законом визначені саме такі соціальні права для військовослужбовців і враховуючи, що вони мають буденна важливий зміст в умовах венного стану, їх фінансування повинно бути закладено у бюджет. З цих позицій фінансово-правовий захист військовослужбовців потребує дослідження принципів фінансової діяльності держави, одним із напрямів якої є - розподіл публічних державних видатків, а з іншого аспекту, забезпечується реалізацією соціальної функції держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Принципи фінансово-правового захисту не визначаються в законодавстві, як і фінансово-правові принципи. Правовим принципам публічної фінансової діяльності держави та їх впливу на підгалузі та інститути фінансового права, зокрема на фінансову безпеку, соціальний захист або фінансовий захист, присвячено чимало праць фахівців фінансово-правової науки. У дослідженнях Вороної Л.К., Бандурки О.М., Гетманець О.П., Дмитрик О.О., Касьяненко Л.М., Кучерявенка М.П., Латковської Т.А, Покатаєвої О.В., Семчик О.А., Ніщिमної С. А., Чернадчука В.Д. та інших вивчаються різні принципи фінансової діяльності держави, що, як визначено «... характеризуючи та розкриваючи її зміст, створюють умови для

здійснення функцій фінансової діяльності держави» [2, с. 19]. Серед цих функцій фінансової діяльності держави - розподіл та використання грошових ресурсів, потрібних для соціального захисту громадян.

На конституційні засади публічної фінансової діяльності держави, як базові, вказується у працях вчених, зокрема О.О. Дмитрик розглядає такі принципи фінансової діяльності держави, що визначені Конституцією України, як верховенство права (ст. 8), гласність (ст. 57), законність (статті 6,8, 19, 113, 117, 118), пріоритет прав і свобод людини та громадянина (ст. 3), відповідальність держави за свою діяльність (ст. 3), принцип розподілу компетенцій у фінансовій сфері між представницькими та виконавчими органами, що впливає з принципу розподілу влади (ст. 6) та інші, які, як вказує автор, не можуть бути порушені при здійсненні фінансової діяльності [3, с. 125].

Слушною є думка науковців, щодо принципів фінансового права, як основоположних ідей (засад, рис), що закріплені у чинному законодавстві, що відображають не тільки сутність норм будь-якої галузі права, а й головні напрями державної політики в певній сфері правового регулювання відповідних суспільних відносин, зокрема і фінансово-правових відносин [4, с. 137], але не мають сталого змісту, що обумовлено змінами в суспільстві [5, с. 140] і націлені на забезпечення законності фінансової діяльності, зокрема і фінансової безпеки [6, с. 850].

Визначені науковцями принципи характеризують фінансову діяльність всебічно і мають наступні особливості. По-перше, всеохоплюючий базовий зміст загальних принципів фінансової діяльності держави визначає найбільш вагомий канони діяльності, які притаманні всім її напрямам, що під впливом суспільних змін оновлюються. По-друге, комплексний підхід до визначення принципів фінансової діяльності держави складається з системи загальних та спеціальних принципів, а відсутність єдиного нормативного акту, що притаманно фінансово-правовим відносинам, породжує систему принципів. Отже, фінансово-правові принципи, як норми-приписи, не можуть бути порушені при здійсненні фінансової функції держави, оскільки дотримання законності - завдання для будь-якої діяльності.

Враховуючі принципові позиції фінансової діяльності держави щодо соціального захисту, принципів фінансово-правового захисту військовос-

лужбовців, слід визначити спираючись на правові засади розподілу та використання бюджетних видатків, а також, як напряму фінансування соціальної діяльності держави.

Мета статті - визначити сучасні принципи фінансово-правового захисту військовослужбовців в умовах венного стану в Україні, як основні засади забезпечення особливих соціальних прав шляхом ефективного державного фінансування.

Виклад основного матеріалу. При вагомості встановлення загальних принципів фінансового права та при розгляді його підгалузей та інститутів актуально враховувати особливості фінансової діяльності держави у різних напрямках. Це стосується всіх ланок фінансової системи, оскільки присутність таких підгалузей у складі фінансового права, як бюджетне право та податкове право, що обумовлено наявністю відповідних Кодексів, зумовлює існування правових інститутів вже врегульованих правовими приписами. Проте, існування інших фінансово-правових інститутів, а саме - розподілу бюджетних коштів на стадії складання проектів бюджетів, їх розгляду та затвердження закону, а також на стадії виконання бюджетів, потребують визначення актуальних правових засад. Бюджетні видатки потрібні державі для виконання зобов'язань перед населенням та інших потреб суспільного значення, як правило це - оборона, управління, економіка та соціальні потреби.

Особливості інституційних принципів бюджетного права досліджували: Воронова Л.К., Гетманець О.П., Монаєнко А.О., Коробцова Д.В., Воротіна Н.В., Музика-Стефанчук О.А., Пауль А.Г., Солдатенко О.В., Чернадчук В.Д. та інші. В працях вчених надається ґрунтовний аналіз, як загальних, тобто базових принципів бюджетного права, так і його окремих інститутів, зокрема і інституту розподілу та використання бюджетних видатків.

Провідний вчений науки фінансового права Воронова Л.К. підкреслювала, що загальні принципи бюджетного фінансування визначаються фінансово-правовими нормами, а саме це - отримання максимального ефекту при мінімальних витратах, планово-цільовий характер бюджетних асигнувань, відпуск бюджетних коштів з врахуванням раніше використаних коштів і що інститут бюджетного фінансування - розділ фінансового права, оскільки кошти надаються з бюджетів, який регулюють ще і спеціальні принципи та режими фінансування. Так, державне фінансування здійснюється на

принципах незворотності, безплатності, цільового використання, плановості, оптимального з'ясування власних, кредитних та бюджетних джерел фінансування, економічності та підконтрольності [7, с. 50].

З врахуванням вказаних думок, доцільним є розгляд принципів розподілу та використання публічних видатків з позицій, як їх правової характеристики, так і економічної. У фінансовому праві правові підстави розподілу та фінансування видатків здійснюється на основі принципів, які вказуються вченими: плановості, безповоротності та безвідплатності фінансування, цільового спрямування коштів та їх ефективного використання, фінансування в міру виконання планів, оптимального поєднання власних, кредитних та бюджетних коштів, додержання режиму економії та здійснення постійного контролю за використанням коштів [8, с. 318]. Збіжна думка щодо вказаних принципів і у інших вчених, фахівців фінансово-правової науки [9, с. 318]. Аналогічні принципи вказуються при розгляді бюджетно-кошторисного фінансування, як методу безповоротного, безвідплатного відпуску грошових коштів на утримання установ, що перебувають на повному фінансуванні з бюджету (бюджетна сфера) [10, с. 23].

Вказані думки підкреслює одностайність поглядів фахівців фінансово-правової науки щодо принципів бюджетного фінансування, яке базується на правових, фінансово-правових, бюджетно-правових та спеціальних принципах, проте їх побудова є взаємозалежною, пов'язаною та ієрархічною.

У працях економістів наголошується на спеціальних принципах бюджетного фінансування, таких, як цілеспрямованість, фінансування в міру виконання робіт та послуг, дотримання фінансової дисципліни та режиму заощаджень, одержання максимального ефекту при мінімальних витратах [11, с. 352].

З'ясування сутності принципів фінансово-правового захисту, як правових підстав розподілу та використання публічних фінансових ресурсів з метою фінансування державних соціальних прав та соціальних стандартів з позицій, як інституту бюджетного права, так і бюджетного фінансування, приведе до висновків: по-перше, про відсутність законодавчого визначення у бюджетних правовідносинах правових підстав щодо інституту розподілу публічних видатків та використання бюджетних коштів; по-друге, про відсутність єдності поглядів науковців щодо систематизації правових принципів бюджетного фінансування; по-третє, про необхідність розгляду принципів соціального захисту, як

спорідненої мети фінансово-правового захисту.

Національна система соціального захисту на цей час має міжгалузевий характер і забезпечується шляхом реалізації соціальної політики держави, яка охоплює систему державного соціального страхування, соціальні стандарти та державні соціальні гарантії, соціальні виплати та особливі соціальні права, як у військовослужбовців.

У працях вчених зазначається залежність соціального захисту від наявних фінансових ресурсів, що і позначається на визначенні принципів соціального захисту, оскільки, як визначено «... соціальний захист стає не стільки механізмом кризового втручання, скільки стратегією профілактики негативного впливу можливих соціальних ризиків» [12, с. 8]. Враховуючи ці думки важливо забезпечити достатнє фінансування, що визначається бюджетним законом, а саме встановити дійові принципи розподілу та використання бюджетних видатків, як складової фінансово-правового захисту.

Відповідно до Генеральної угоди про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2019-2021 роки, до завдань щодо соціального захисту належать наступні: удосконалення методології визначення прожиткового мінімуму; удосконалення методології пенсійного забезпечення; обговорення нормативно-правових актів з питань цінової та тарифної політики у дорадчих органах з представниками роботодавців, профспілок та КМ України; удосконалення чинного законодавства щодо обчислення страхового стажу; впровадження ефективних механізмів профілактики настання страхових випадків з тимчасової втрати працездатності, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; фінансування санаторно-курортного лікування та оздоровлення на принципі - «гроші ходять за людиною» та інші [13].

Вказані принципи соціального захисту надають підстави стверджувати, що для забезпечення виконання державою соціальної функції потрібно спиратися на принципи фінансово-правового захисту, оскільки як вихідні, загальні, основні начала, вони встановлюють правові приписи, що регламентують фінансовий захист споживачів соціальних благ та послуг.

Наведені погляди фахівців фінансового права, конституційного права, трудового права, права соціального забезпечення, економістів, соціологів, політологів щодо принципів соціальної функції держави приводє до висновку

про реалізацію соціального захисту на підставі фінансово-правового регулювання, що забезпечується визначенням та реалізацією принципів фінансово-правового захисту. Фінансово-правовий захист, як категорія фінансового права, забезпечується та визначається загально-правовими принципами, що полягають в основі фінансово-правових відносин; як складова фінансової діяльності держави спирається на фінансово-правові норми-приписи; як напрям бюджетної діяльності держави на принципи розподілу та перерозподілу бюджетних коштів; як обов'язкова складова забезпечення реальності соціального захисту на принципи бюджетного фінансування і нарешті, як особлива категорія, має власні принципи, що характеризують її зміст та забезпечують її функціональне призначення в системі національного захисту.

Визначені у чинному законодавстві принципи окремих напрямів соціальної політики держави та у працях науковців принципи щодо фінансування соціального захисту, їх перелік, класифікація та зміст надають підстави сформулювати наступне визначення: принципи фінансово-правового захисту військовослужбовців - це вихідні правові засади фінансово-правового регулювання, що встановлюють вимоги фінансування соціальних прав військовослужбовців.

Аналіз системи принципів фінансово-правового захисту дозволяє обґрунтувати наступні принципи, що на цей час є актуальними при забезпеченні особливих соціальних прав військовослужбовців, а саме:

- цільового спрямування бюджетних коштів на фінансування особливих соціальних прав військовослужбовців;
- фінансової достатності бюджетних коштів;
- адресного призначення;
- доступності та достатності компенсаційних виплат.

Принцип цільового використання бюджетних коштів забезпечується правом держави на пропорційний та справедливий розподіл бюджетних коштів на першій, другій та третій стадії бюджетного процесу.

З цим принципом пов'язано і наступний принцип фінансово-правового захисту - принцип фінансової достатності бюджетних коштів, реалізація якого знаходиться у повноваженнях головного розпорядника бюджетних коштів - Міністерства внутрішніх справ України. При розгляді бюджетного закону, враховуючи обмеженість бюджетних коштів та їх недостатність для виконання всіх

соціальних заходів, важливим є визначення окремою нормою бюджетного закону обсяг бюджетних коштів на ці цілі, відповідно до функціональної класифікації видатків бюджету та право Міністра внутрішніх справ на їх використання відповідно до відомчій класифікації.

Принцип адресного призначення фінансового забезпечення соціальних прав військовослужбовців, при введенні в чинне законодавство, повинен забезпечувати надходження пільг, гарантій та компенсацій по їх конкретному призначенню, що потребує додаткових обґрунтувань деяких соціальних прав, а саме: відшкодування матеріальної та моральної шкоди, що визначено чинним законом № 2011, проте докладно не встановлене. Норма носить декларативний характер, а визначає важливе принципове положення - отримання коштів нужденними.

З цим принципом пов'язаний і принцип доступності та достатності компенсаційних виплат, оскільки саме при встановленні конкретної особи досягаються відшкодування втрат фізичних, психічних, моральних, що потребує фінансового забезпечення, але у повному обсязі складно прораховується. Компенсація повинна надаватися у сумі економічного збитку у встановленому порядку та в міру серйозності порушень та обставин кожного випадку, який є результатом грубих порушень. Ці принципи містять також призив до держав інформувати громадськість і особливо жертв грубих порушень прав людини або міжнародного гуманітарного права про наявність їх можливостей у здійсненні права на правовий захист (медичні, психологічні, юридичні послуги тощо).

Висновки. Реалізація принципів фінансово-правового захисту військовослужбовців - це нормативно-правові регулятори фінансово-правового впливу, що спрямовані на досягнення мети фінансово-правового захисту - на соціальний захист, соціальне забезпечення та використання соціальної сфери військовослужбовцями, як громадянами України і як громадянами, що мають особливі соціальні права. З цих позицій принципи цільового спрямування бюджетних коштів, адресності, фінансової достатності, доступності та достатності компенсаційних виплат мають вирішальне значення при фінансуванні соціальних прав військовослужбовців.

Визначення, законодавче впровадження та використання у правовому регулюванні принципів фінансово-правового захисту військовослужбовців в умовах воєнного стану має вирі-

шальне значення для оборони країни, оскільки соціальна політика держави трансформується, зазнає змін, а нові реалії вимагають удосконалення правових позицій фінансово-правового регулювання соціального захисту з врахуванням інтересів всіх громадян і окремих вразливих категорій. Реалізація всіх запланованих соціальних заходів завдяки принципам фінансово-правового регулювання надає національній політиці соціального захисту військовослужбовців законності, демократичності, справедливості у виконанні обов'язків та у забезпеченні прав задіяних суб'єктів.

Реалізація принципів фінансово-правового захисту потребує з'ясування сутності чинного фінансового законодавства з правового регулювання соціальної політики, як нормативної бази їх ефективного застосування та подальшого розвитку.

Література

1. Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 року. № 2011-XII / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/>
2. Фінансове право : підручник / М.П. Кучерявенко та ін. ; за ред. М. П. Кучерявенка. Харків : Право, 2016. 440 с.
3. Актуальні питання науки фінансового права : монографія / за ред. М. П. Кучерявенка. Харків : Право, 2010. 464 с.
4. Ніщимна С. А. Принципи публічної фінансової діяльності в Україні. Чернівці : ЧДЕУ, 2013. 376 с.
5. Латковська Т.Ф. Категорія «принципи права» та її значення для фінансово-правової науки. *Принципи фінансового права* : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. 20-21 квітня 2012 р. / Харків : Право, 2012. С. 140-143
6. Reznik O., Kovalchuk A., Getmanets O. et al. Financial Security of the State. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2020. Vol. 9. №. 3. P. 843-852.
7. Воронова Л. К. Общие принципы финансового права и его институтов. *Принципы финансового права* : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. 20-21 квітня 2012 р. Харків : Право, 2012. С. 48-50
8. Фінансове право : підручник / О.М. Бандурка та ін. ; за ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетманець. Харків : Екограф, 2015. 500 с.
9. Фінансове право. *Мультимедійний навчальний посібник*. URL : https://arm.naiu.kiev.ua/books/finansove_pravo/index.html (дата звернення 06.03.2023)
10. Віхров О.П., Ніщимна С.О. Фінансове право. Чернівці : ЧДЕУ, 2002. 280 с.

11. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн. Київ : Знання-Прес, 2003. 523 с.

12. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні / упоряд. О. О. Кочемировська, О. М. Пищуліна. Київ : НІСД, 2012. 88 с.

13. Генеральна угода про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2019-2021 роки : Угода від 14 травня

2019 року. № п0001120-19 / Верховна Рада України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-19#Text>

*Крет Ю.М.,
аспірантка кафедри правого забезпечення
підприємницької діяльності та фінансової безпеки
Харківського національного університету
внутрішніх справ*